

NAGY KÁROLY, AZ EMBER ÉS TUDÓS

Ruszoly József
professor emeritus
Szegedi Tudományegyetem

Nagy Károly – vagy ahogyan szinte mindenki hívta: Nagy Karcsi – 2001. április 11-e óta nincs közöttünk, ám alakja, gesztusai, sajátos hanghordozása – nem csupán utolsó éveiből – még bennünk élnek. Ahogyan haladunk – haladunk? – előre az időben, életéből mindaz, ami megfoghatatlan, úgy válik legendává. Annál is inkább, mert már életében legendák övezték, azoknak minden fajtájából. Kívánom, hogy maradjanak is meg a méltó legendák, minél tovább, mert nélkülük pusztán hivatkozási forrássá, könyvészeti adalékká válhatna.

Nem csupán a családnak, hanem e szakmai családnak is kötelessége idő előtt távozott pályatársunk emlékét ápolni. Jó volna – s ezt itt nem először pendítem meg – elsődlegesen már megrostált irat-, levél- és kéziratanyagát az Egyetemi Könyvtár erre rendelt részlegében megőrizni. Mert mi mindent elmondhatna például egy majdani kutatónak folyton javított és kiegészített, kézzel írt előadásvázlata a *Nemzetközi jog* (1999) kézikönyv számba menő, remélhetőleg és várhatóan – átdolgozásokkal – még sokáig használatban maradó tankönyve mellé helyezve.

Amit eddig elmondtam, akár idézőjelbe is tehettem volna, hiszen szó szerint elhangzott – elmondtam – a Nagy Károly Szeminárium és Könyvtár 2002. december 30-i avatásán, melyet az *In memoriam Nagy Károly* emlékkönyv (2002) bemutatásával kötöttünk egybe. (Ruszoly József: *A nemzetközi jog tudósa. Nagy Károlyra emlékezve*. Szegedi Szépirás, 2003. február; 12–13. p.)¹ Hogy mi valósult és valósul meg a jó barátunk és egy társzakma képviselőjének fölvetéséből és óhajából, az több mindentől függ. Az Egyetemi Könyvtár hagyomány-ápolói mindenesetre nem törték magukat a hagyatékért; azt tanítványa, Kovács Péter vette magához.

Ami ez alkalommal lényeges, az az, hogy halálának 10. évfordulója múltán és közelgő 80. születésnapja jegyében is: most ismét együtt vagyunk.

Nagy Károly Mezőberényben született 1932. augusztus 1-én. Gimnáziumi tanulmányait, amint azt Csákány Bélától (is) tudom, Gyulán végezte; még a régi nyolcosztályos rendszerben, ámbár az új szisztémában már negyedikesként érettségizve. Minden irányban nyitott műveltségét, nemkülönben nyelvismeretét itt alapozta meg. Jogi tanulmányait karunkon 1951/52 és 1954/55 között folytatta. A jogászképzés apályának kellős közepe volt ez az időszak, ám őt e helyzet annál inkább ösztönözte, hogy minél alaposabban elsajátíthassa a jogi tudományokat. A Kar tagjai – a szeged–kolozsváriak, a Debrecenből meg a jogakadémiákról, nemkülönben a gyakorlati-politikai életből hozzánk kerültek – ünneptünk tanulmányai idején: Bónis György (jogtörténet), Halász Aladár (római jog), Schneller Károly (statisztika), Kovács István (államjog), Pólay Elemér (polgári jog),

¹ Jelen írás e közleményem fölhasználásával készült 'Az államok nemzetközi jogi felelőssége – tíz év után. In memoriam Nagy Károly (1932–2001)' c. konferenciára. (SZAB, Szeged, 2011. november 11.)

Schultheisz Emil (büntetőjog), Bólya Lajos (eljárásjogok), Perbíró József (mezőgazdasági jog és munkajog), Antalffy György (jogelmélet) és Buza László (nemzetközi jog).

Pályája próbára tevő kiterővel kezdődött, ám kárpótolta a sors azzal, hogy nagyon is szerencsésen folytatódott. Buza László tanszékén – a jogelméletre, Antalffy György tanszékére átkerülő Papp Ignác álláshelyén – 1957-ben ő lett a tanársegéd, 1959-ben pedig adjunktussá lépett elő.

Buza László, aki mögött akkor már – ha sárospataki jogakadémiai tanárságát is beszámítjuk, s miért ne számítanánk – fél évszázadnyi tudományos és professzori múlt volt, az emberi élet mulandóságából s a nála kivételesen 80. életévéhez kapcsolt közelgő nyugalomba vonulásából adódóan már pályája leszálló ágában volt. A kolozsvári magyar tan nyelvű jogászképzés folytonosságát – ha csupán másfél évtizedre is (1944–1959) – egyéni helyállásával megmentő, hajdan volt szigorából egyre inkább veszítő akadémikus professzorunk akkoriban már-már a kar tudományos arcává vált. Szeretve tiszteltük és becsültük.

Jómagam 1961/62-ben voltam hallgatója. Percnyi pontossággal kezdte és fejezte be előadásait. Régi módszere szerint olykor vissza- vagy éppenséggel előre kérdezett, ezért pedig mi – a jobbak – bárhol is ültünk egyébként, órái előtt az első sorba húzódtunk. Gyakorlat vagy szeminárium akkoriban nem lévén nemzetközi jogból, adjunktusát csak mint az őt kísérő, velünk együtt hallgató társunkat ismerhettük meg. Professzora szigorúan vette, hogy miután őt bejött a terembe, utána senki ne lépjen be. Ebből aztán a tanszéken – bizonyosan csak félig komoly – elvi kérdés is adódott. Ha ugyanis Károly professzora előtt lép be, akkor udvariatlan, ha meg utána, vét tanára ellen. Ha jól emlékszem, többnyire pár perccel előbb szokott volt bejönni...

Én 1963/64-ben lépven a kar szolgálatába, emlékezetemben él Buza Lászlónak a Fehér-tónál, a halasztanyán történt búcsúztatása, barátjának, Beretzk Péter ornitológus főorvosnak az előadása. Ez idő tájt dolgozótársi kapcsolatban lévén a Tiszatájjal, megbízatást kaptam, hogy távozó professzorunkkal beszélgessek el, s küldjek egy cikket. (Ruszoly József: *Hat évtized a nemzetközi jog szolgálatában. Buza László nyolcvanéves. Tiszatáj, 1965. május, 354–357. p.*) Írásomat, különösen annak szíves hangnemét, Buza professzor meglelégedéssel fogadta, amit Károly tolmácsolt számomra. Akkor nyilatkozott először az 1944/45-i kolozsvári széttördelt tanévről, amit a Balogh Edgár is nagyon jól fogadott; a kincses városból írt sorait Ilia Mihály közvetítette számomra.

Ha már itt tartok, hadd említsem meg Nagy Károlynak egy kis írását (*Dél-Vietnam nemzetközi képviselőének kérdése. Tiszatáj, 1967. február; 167–171. p.*), melyet én közvetítettem Kovács Sándor Ivánhoz, s amelynek – hangsúlyozottan nem időszerűsége miatt, hanem önmagából a közzétételből adódóan – jókora szerepe lehetett a szerző rangbéli előrelépésének fölgyorsításában...

Buza professzor amint Károlynak elmondta volt, utódokat addig nem nevelt, ámbár azért nem feledhető, hogy Horváth Barna és az ő tanítványa volt két magántanárunk, sajnálatosan rövid időre professzorunk: Szabó József és Bibó István.

Utánuk említendő még a Szegedről indult Herczeg Géza, nemkülönben – az első, 1953/54-ben javarészt „racionalizált”, azaz *racizott*: elküldött első tanársegéd-nemzedék tagja, Nagy Attila, aki haláláig az Állami Biztosító vezető jogtanácsosa volt.

Ami Bibót illeti, első kari megemlékezésünkön munkásságának nemzetközi jogászai értékelését éppen Nagy Károly végezte el. (Nagy Károly: *Bibó István és a nemzetközi jog. Jogtudományi Közlöny, 1991. március–április; 115–117. p.*)

A huszonöt évesen karunkra visszakerült Nagy Károly jogpozitívista mesterétől, aki tudományos munkásságát immáron – mint válogatott kései tanulmányait egybefogó kötetének címe (*A nemzetközi jog fő kérdései az új szellemű nemzetközi jogban*, 1967) mutatja – az ENSZ alapokmányának bázisán zárta le, mindent elsajátíthatott a szakma titkaiból.

Nagy Károlynak, mint tételes jogásznak, a kor kérdéseivel kellett foglalkoznia, ám a nemzetközi politikai történések vagy kérdésfölvetések ennek csak háttérét adhatták. A nemzetközi jog jogi mivoltát kezdettől fogva fokozott figyelemmel tartotta szem előtt. Példa erre korai dolgozata, a *Délnyugat-Afrika nemzetközi jogi helyzete* (Acta, 1960) is.

A nemzetközi jog jogi jellegének folytonos szem előtt tartása végigvonul egész pályafutásán. *A nemzetközi jog jogrendszerbeli helyének és tagozódásának néhány kérdése a jog általános fogalmának tükrében* (Jogtudományi Közlöny, 1972. január–február; 39–49. p.) c. tanulmányában teoretikusan is kifejtette e kérdés alapjairól való nézeteit.

Nem megállapításai mai értelmének mérlegre tételéért, inkább csupán azért, hogy tudományos alapállását fölidézzem, hiszen a nemzetközi jogi felelősséget illető kutatásait és munkáit is döntően befolyásolta, összegező megállapításait – jobbára idézetekben – az alábbiakban foglalom össze.

1. „[...] jog alatt olyan osztályérdeket kifejező, állami akarattal létrehozott és a jogalanyok egymás közötti viszonyát rendező magatartási szabályokat kell érteni, amelyek betartását szükség esetén állami kényszer biztosítja.”

2. „[...] a jogrendszer egységes, hiszen az egyes államok hatályos jogszabályai közé tartozik az állam által elfogadott nemzetközi jog is, így minden állam jogrendszere két, különálló jogi normarendszerről tevődik össze.” (Ti. a belső jogból és a nemzetközi jogból.)

3. „A nemzetközi magánjog stb. [nemzetközi büntetőjog, nemzetközi munkajog] néven emlegetett jogterületek nem a nemzetközi jog ágai, hanem olyan, államon belüli jogterületek, amelyek külföldi elemet tartalmaznak.”

4. „Úgy gondolom – fejezi be cikkét –, hogy a nemzetközi jogon belül az egyes jogszabálycsoportok ilyen szintű elkülönítése még nem történt meg, még nem dőlt el a kérdés, hogy melyek lesznek ezek a jogágak, és milyen jogszabályok tartoznak az egyikbe vagy a másikba. Ugyanakkor bizonyos elkülönítési folyamat már megkezdődött a nemzetközi jogtudományban is, és ez előbb-utóbb a nemzetközi normarendszeren belül jogágak kialakulását fogja eredményezni, viszont egyáltalán nem biztos, hogy itt a belső jog hagyományos felosztási rendszere fog érvényesülni.”

A nemzetközi jog tudományának művelőin kívül állóként is úgy észlelem, hogy – különösen két utóbbi megállapítása – ma már újragondolandó, különben elméleti jogi megközelítései – az akkor szinte kötelező osztályérdek kiemelt hangsúlyozásán túl – máig kiállhatják a bírálatot.

Tudomány-szakjainkban a jó témaválasztás a siker záloga. Két nagy értekezése és a kapcsolódó előtanulmányok, nemkülönben monografikus kiteljesítései arról tanúskodnak, hogy Nagy Károly jól választott témákat. A gyarmati rendszer fölbomlásával születő új államalakulatok az elismerés kérdését az idő tájt különösen időszerűvé tették. Ezért is írta és védte meg – az akkori időkben szokásosnál jóval hamarabb – kandidátusi értekezését (*Az állam és kormány elismerése a mai nemzetközi jogban*, 1966). Ez az alapműve két, szokatlanul terjedelmes Acta-füzetben – az értekezés tagolása szerint – *Az állam elismerése a mai nemzetközi jogban* (1967) és *A kormány elismerése a mai nemzetközi jogban* (1968) címmel jelent meg.

Közbevetőleg, de nem melleleg: az 1955-ben – megspórolt szénpénzből – újraindult Acta Jur. et Pol. Szeged karunk tudományos munkatársainak legfontosabb közlési fóruma volt. A könyvkiadás nehézségei folytán professzoraink, tanszékvezetőink monográfiái is – gondolok itt pl. Antalfy György, Horváth Róbert, Martonyi János, Pólay Elemér vagy éppen a szerkesztő Both Ödön műveire – benne láthattak napvilágot. Színvonalát nem holmi „besorolások”, hanem maga a Kar szavatolta, lévén szerkesztőbizottsága fakultásunk valamennyi professzorát egyesítő tudományos bizottsággal azonos.

Buza László 1966-ban nyugalomba vonulván, a tanszék egyetlen tagja egymaga Nagy Károly – immáron egyetemi docensi beosztásban – maradt, ám forma szerint a tanszék vezetésére Antalfy György nyert megbízatást. Tudom, e helyzet számára jókora bizonytalanságot is hordozott.

A tanszékvezetést végül 1968-ban nyerte el. Ekkor lett tanársegéde az akkor végzett Bodnár László, aki professzorként 1996-ban lépett örökébe.

Mozgalmas, szép esztendők voltak ezek a fiatal tudós, Nagy Károly számára. A határok is nyílni kezdtek. Igaz, a külföldi tanulmányutakra az akkori lehetőségek aligha hasonlíthatók a maiakhoz. A strasbourg-i nemzetközi összehasonlító jogi egyetem mindkét kurzusát 1967-ben és 1968-ban abszolválva az utóbbi évben diplomát is szerzett. Máig emlékszem, milyen nagy átéléssel idézte föl komoly vizsgáit; elmondta azt is, hogy átsétálhatott a Rajna-hídon német földre, meg hát déligyümölcs-kuráját, lévén húsvétkor a menza zárva, zsebe meg üres. Az 5 dolláros „kiküldetések” – vagy inkább kiengedések – kora volt ez, még hosszú évekig. S mégis: aki csak tehette, s volt némi „tudományos kalandvágya”, az kiment. Strasbourg akkori jelentőségét egyébként néhai köztársasági elnökünk, Mádl Ferenc professzor is fölemlgette. Ő is akkortájt járt kint.

Nagy Károly nagyon tudott és szeretett előadni. Évről évre javított jegyzetpapírjai lehetnének a megmondhatóí, hogy folyamatosan aktualizálta előadásait. A szigorlatokon – a vele együtt vizsgáztató munkatársaival – valóban szigorú volt. A jelöltnek térben és időben tájékozottan kellett megadni válaszait, amitől sokan – túljutva a jogtörténeteken – a belső jogi dogmatikus tárgyaknál elszoktak. A világtérkép nélkülözhetetlen volt a tanszéken.

Tudományos munkáját a szakirodalom és a nemzetközi jogi források lehető teljes föl-tárásával, nagy alkotó kedvvel végezte. Nem volt szapora szerző, mégis mondhatni évki-hagyások nélkül dolgozott. A tankönyv-fejezeteken túl esztendőnként megírt egy-két magvas és terjedelmes tanulmányt. Mint említettem, a közlési lehetőségek nagyon is korlátozottak voltak. Az Acta mellett rendre közreadta műveit a Questions of International Law c. akadémiai kiadvány-sorozatban is.

Az oktatói és tudományos munkán kívül számos társadalmi-politikai jellegű megbízatást is lelkiismeretesen ellátott, ám soha nem rejtette véka alá elégedetlenségét akkori vilá-gunkkal. (A Karcsitól a pirított máj árával – mint hányadossal – átszámított fizetések példája egyetem-szerre beszédtéma volt valamikor a nyolcvanas években.) Bár idejekorán tanszékvezetői beosztásba jutott és benne általánosan elismerten munkálkodott, bő évtized elteltével sem jutott A-ról B-re; nagyon is bosszantották (nemcsak őt, hanem több kari sorstársát is) az egyébként kiegyensúlyozott kedélyállapottal dicsekedhető Nagy Károlyt a tudományos fokozatban és egyetemi rangban való továbblépés kiismerhetetlen útjai. Minden jel szerint valahol *ott fönt* akadályozhatták valakik előrelépését. Pedig hát Kovács István elismerését és támogatását is élvezhette. Végül is 1982-ben elnyerte egyetemi taná-ri kinevezését, 1986-ban pedig megvédhette akadémiai doktori értekezését.

Majd két évtizeden át foglalkoztatták a nemzetközi jogi felelősség kérdései, mígnem az Akadémiai Kiadónál közreadhatta *Az állam felelőssége a nemzetközi jog megsértése miatt* (1991) című, akadémiai doktori értekezésésként is szolgált monográfiáját. Utolsó évtizedében figyelme az önrendelkezési jog és a vele kapcsolatba hozható kisebbségi jog felé is fordult. Életében publikált utolsó nagy tanulmánya (*A kisebbségek jogi helyzetének szabályozása egyes európai alkotmányokban*) az EU-csatlakozás és alkotmányozás című tanzéki kiadványban jelent meg (2001).

Nem zárkózott tudományos elefántcsont-toronyba. Szívesen olvasott, beszélt, sőt vitatkozott más diszciplínák körébe vágó kérdésekről is. Kedves „mellékterülete” a történelem, benne is a középkori történelem volt. Azért a középkori, mert az új- és legújabb kori történet már-már szakterületének számított. Ebből a historikus érdeklődéséből eredt *A nemzetközi jog, valamint Magyarország nemzetközi kapcsolatainak története* (1995) című könyve. Kitüntetett a lektorálással.

Pályája megkoronázását jelentette már említett *Nemzetközi jog* (1999) című, változatlan utánnyomásban is megjelent tankönyve a Püski Kiadónál. Annál a Püski Sándornál, aki Békés városi születésű lévén, tulajdonképpen földije volt. Örülök, hogy tankönyvének újtját Püskiekhez magam is egyengettem: a szerzőnek és a kiadónak egyaránt a javára.

Műveinek nemzetközi visszhangja jelentős volt. Megállapításait az ENSZ-béli kodicifikátorok is egyetértőleg idézték (1988, 1989). Noha ebben a tudományszakban gyorsak a változások, széleskörű szakmai megalapozottságuk a garancia arra, hogy jó ideig frissek maradnak. S alkotójuknak a nemzetközi jog tudománytörténetében is szavatolják a helyét. Jövőbelátó persze – joghistorikusként – nem lehetek. Annyit azért itt és most egyértelműen kimondok: ünnepeltünk nagy tudós volt. Méltó arra, hogy itt-ott ködlő legendáriuma fölé éppen szakmai munkássága emelkedjék.

Azért hadd szóljak valamit mégis e legendáriumról. Nagy Károly – a mi Nagy Karsink – családjával együtt teljes életet élt. Vidéki kötődése – elvégre Szegedhez képest Mezőberény, sőt Gyula is vidék – révén fokozottan vonzódott a Rousseau-i értelmű természetes életformához. Leginkább a földhöz, mert az adja az életet is, meg hát a tevékeny kikapcsolódás lehetőségeit. A pályakezdés nagy zökkenőjét mindjárt egy baktói kertvételletlel egyensúlyozta ki, amiben – talán jól tudom – éppen Buza László volt segítségükre. Éva asszony révén jött a mátrai birtok, majd a balaton-felvidéki hegyoldal, végül a szarvasi Körös-mente, ahol horgász-szenvedélyének is élhetett.

A városban egy első építésű újszegedi parasztházban állapodtak meg, a Derkovits fasonon. Itt már külön dolgozóházat építtetett magának! Felesége jogászként is inkább a kereti termelésre érezvén kedvet és hajlamot, vele Trabantjukkal olykor ő is megjelent a piacon. Nagyon is kedvére volt ez az életforma.

Ha szabad ennyire általánosítanom, akkor azt mondom: példamutató munkájával, sokoldalúságával és „tisza szigorúságával” nem csupán megbecsülésnek, hanem szeretetnek is örvendett karunkon. (Kivételek, mint mindig, természetesen voltak.) Hallgatóival szívélyes viszonyt ápolt. Jómagam inkább a kezdetekre – a hatvanas évek közepére és végére – emlékezem. Bodnár Laciékkel 1966-ban együtt voltunk az NDK-ban – Wesenbergben, Neubrandenburg közelében – nyári földmunkán egy BMK Nord nevű cég építkezésén. Akkor volt ez, amikor Albert Flórián és társai legyőzték a brazilokat! Bár mi afféle kísérők lettünk volna, velem együtt éppen úgy dolgozott vagy éppen szórakozott, kirándult, mint a többiek.

Hogy a karnak mennyire megbecsült és féltett tagja volt, ez 1974/75 fordulóján különösen bebizonyosodott. Hetekig 40 fokos lázban feküdt a klinikán, és folyamatos vérát-

ömlesztésre szorult. A kar tagjai – oktatók és hallgatók egyaránt – sorban álltak a véradásnál. Erős szervezete azt a kórt legyőzte, a végsőt viszont – kezelése alatt végig dolgozva – már nem tudta legyűrni.

Nagy Károly és én. Már eddig is eléggé szubjektív voltam, az maradok hát továbbra is. Közöttünk mindig felhőtlen volt a kapcsolat. Jó ideig szomszédok voltunk az óépületben, ahol ő féltve őrzött tanszéki könyvtárával 1990 után is megmaradt. Római jog, jogtörténet, nemzetközi jog. Így következtek tanszékeink. A 106-iktól a 113-ik szobáig. Nem akármilyen „belső hármás” volt ez! (Egyébként a nemzetközi jog csak a hetvenes évek végén a kari könyvtár olvasótermének adván át helyét költözött át a mi oldalunkra.)

Nagy Károlytól szinte mindig elismerő egyetértést kaptam tevékenységemhez; olykor természetesen malíciózus megjegyzéssel fűszerezve. Jelentős szerepe volt abban, hogy 1988-ban visszahívtak Miskolcra.

Ahogy Püskiék hirdették, hat nyelven beszélő *Nemzetközi jog* tankönyvét (1999) a kar utóbbi évtizedekbeli egyik legnagyobb teljesítményének tartom. Magam is a régi hagyomány szerinti egyszerezős tankönyvekhez való visszatérés képviselője lévén – ha munkánk jellegükben el is térnek egymástól – *Európai jog- és alkotmánytörténelem* (2011) c. könyvemet ezért is, meg hát a most már el nem múló barátság okán is, ajánlottam *Nagy Károly emlékének*. Remélem, nem méltatlanul.